

A TUDOMÁNY TÖRTÉNETÉBŐL VILÁGPROBLÉMÁK, GLOBALIZÁCIÓ A Római Klub három jubileuma 2008-ban¹

Rosta István

egyetemi tanár, tudománytörténész
Kaposvári Egyetem
bene.eva@ke.hu

„... a tisztán haszonelv ellentétes a tudomány kiegyensúlyozott fejlődésével. Látnunk kell, hogy humán ágazatok, társadalomtudományok, az erkölcsi tudományok, minthogy közvetlen anyagi hozamuk nincs, a sutba kerülnek. Holott tényleges fontosságuk egyre nagyobb. [...] veszélyzónába kerülünk: elfeledkezünk az élet értelméről. [...] ne vesszük el érintkezésünket a természettel és a természetfölötti világgal ...”

Aurelio Peccei
(1984, 102., 106.)

2008-ban a Római Klubbal kapcsolatban három évfordulóra emlékezünk. Száz évvel ezelőtt született az alapító, negyven éve hozták létre a szervezetet, és huszonöt évvel ezelőtt rendezték a magyarországi konferenciát.

A Római Klub szerepe nem vesztett az időszerűségéből, hiszen az 1970-es évek végén egyik prominens magyar tagja, László Ervin így nyilatkozott a célkitűzésekről. „... vegye számba és fogalmazza meg azokat a problémákat, melyeket az emberiség e század végén

¹ A szerző évtizedek óta foglalkozik a Római Klub történetével. A fenti írás része az ötvenedik évfordulóra (2018) tervezett kötet előkészületeinek.

és a következő század elején meg kell, hogy oldjon, illetve legalább mérsékelni tudja a várható hatásokat.” (Kardos, 1978, 108.)

Az eredeti célkitűzésekkel tehát az alapítók kiterjeszkedtek még a XXI. század elejére is. Ilyen módon a Római Klub tevékenysége része a jelen történéseinek is, és a közelmúlt történetének szintén. Ez utóbbi okból a Római Klub négy évtizedes tevékenysége nem lehet közömbös a tudománytörténeti diszciplína művelői számára sem. Dokumentumok igazolják, hogy a Római Klub munkája tudományos megalapozottságú. A szervezet megbízásából készített jelentéseken világszerte tudósok százai dolgoztak, és dolgoznak ma is.

A Római Klubot (Club of Rome) mint kormányoktól független, nonprofit nemzetközi szervezetet 1968-ban hozták létre Rómában. A kezdeményező Aurelio Peccei (1908–1984) olasz gyáriparos volt.

Peccei – aki egyben iparszervező menedzser is volt – magyar családi kapcsolatokkal rendelkezett. Nagyszülei Pécsről vándoroltak ki. Ő Torinóban született, és 1930-ban doktorált közgazdaságtudományokból. 1938-ig Kínában tevékenykedett. Peccei Olaszország-

ban munkásságának részeként a Fiat-cég érdekeltségében dolgozott.

Egy ideig ennek a konzernnek volt latin-amerikai vezérképviselője. „Argentínában gyárak egész sorának alapításában működött közre, s közben módja volt alaposabban megismerkedni azzal a kérdéssel, milyen az emberiség helyzete a világon, és megbizonyosodni afelől, hogy problémái milyen bonyolultan ziláltak.” (Peccei, 1984, 193.) A Római Klub megalapítását megelőző esztendőben kezdett el dolgozni az Olivetti cégnek. Ő kezdeményezte az Italconsult (nem profitorientált szervezet) létrehozását, és ennek egy ideig ügyvezető igazgatója is volt. Egész életében mértéktartó módon kezelte a profit és a piacgazdaság szerepét.

Aurelio Peccei néhány különösen jelentős műve a következőkben vázolható: *The Chasm Ahead* (A szakadék előtt) (1969); *La qualité humaine* (Az emberi tényező) (1976); *Cent pages pour l'avenir* (Százoldalnyi katasztrófa) (1981); *One Hundred Pages for the Future* (magyar kiadás: *Kezünkben a jövő. A Római Klub elnöke világpöblémákról*) (1981[1988]).

Pecceinek szerepe volt az International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA, Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelmzési Intézet) megalapításában is. Az 1960-as évek derekán Peccei Alexander Kinggel (az OECD akkori tudományos igazgatójával) együtt határozta el egy globális kérdésekkel foglalkozó testület megalapítását, amelynek később a Római Klub nevet adták.

A növekedés határai harminc év múltán című kötet munkatársai azt írták Pecceiről, hogy „... a világ iránt érzett őszinte aggodalma és az emberiségbe vetett soha nem lankadó hite ...” volt az inspiráló erő, ami hajtotta az emberiség hosszú távú jövőjével foglalkozó szakembereket. (Meadows et al., 2005, 3.)

Peccei az 1984-ben megjelent könyvében az emberi tényezőről így írt. „Megbocsáthatatlan hibát követünk el tehát, ha az emberi lényről szólván, vagyis problémáinak gyökéretét, reményeink forrását felkutatni kívánván, kizárólag közvetlen vagy anyagi szükségletekről beszélünk, és nem látnánk túl a politikai és társadalmi élet szűkös korlátain. II. János Pál pápa, hivatalának teljes tekintélyével ismételtén beszélt erről. Hogy példát is hozzak, 1980 júniusában az UNESCO konferenciáján szólalt fel, s kijelentette: »Van egy fundamentális dimenzió, amely képes alapjaiban megrendíteni az egész emberi világot, de egyben arra is képes, hogy egyént és közösséget megszabadítson az őket veszélyeztető egzisztenciális fenyegetettségétől. Ez a fundamentális dimenzió nem más, mint az ember, az ember a maga teljességében, aki egyidejűleg foglalata materiális és spirituális értékeknek.« Sajátos ötvözet az emberi személység, szükségletek és törekvések vegyülete, ...” (Peccei, 1984, 139.)

Majd így folytatta: „A Római Klub tisztában volt azzal, hogy az emberiség kóros állapotát pontosan diagnosztizálni és a megfelelő terápiát előírni csak úgy lehet, ha gondolkodásunkban a teljesség szemléletét, az »egészlátást« helyreállítjuk. Részben a mi erőfeszítéseinknek is köszönhető, hogy e tekintetben sikerült valamelyest előbbre jutni.” (Peccei, 1984, 139.)

Peccei művei közül a magyar fordításban is megjelent *Kezünkben a jövő* című kötet a legfontosabbak egyike. Fejezetei között van az, amelyik *A kétértelmű tudomány* címet viseli. A szerző így figyelmeztet: „... a tudomány valósággal eláraszt bennünket rész tudással, pontosabban töredékes ismeretekkel, de ettől még nem jutunk el a dolgok megértésének arra a fokára, amit bölcsességnek

mondunk. [...] Mit ér ugyanis a haladás, legyen az tudományos vagy akármi más, ha nem terjed túl a fizika, kémia vagy orvostudomány tökéletesedésén, ha nem jár karöltve erkölcsi, társadalmi vagy politikai nemesbesséssel, ha nem kíséri a szokások és viselkedésmódok finomodása. [...] a tudományos előmenetel legyen mindenekfelett szellemi fejlődés. [...] Az angolszász gyakorlat szerint jobbára csupán a fizikát, a kémiát és a műszaki tárgyakat tekintik tudománynak. [...] szem elől veszítjük az összképet. [...] Márpedig bármi nagy is a tudományunk és bármekkora erőt ad is nekünk, egy kevés bölcsességre lenne igazán szükségünk.” (Peccei, 1984, 102., 103., 106.)

Amint látjuk tehát, Peccei a tudomány „hasznát” széleskörűen értelmezi, s belefoglalja azokat az eredményeket is, amelyek az „emberi minőség” fejlődésében mutatkoznak meg.

Gazdag életútjában a legutolsó nyilvános szereplések közé tartozott az, hogy elnökként részese volt az 1983. évi budapesti konferencia előkészítésének és megrendezésének. Ez a halálát megelőző esztendőben történt!

A Római Klub célja a globális problémák meghatározása, elemzése és közzététele a megoldási lehetőségekkel együtt. A szervezet 2000-ig kb. negyven konferenciát szervezett. Magyarországon 1983-ban rendeztek konferenciát, amelynek meghatározó témaköre az élelmiszer volt.

Gyakran tárgyalt témakörök voltak: az energia, a gazdasági fejlődés, a nyersanyagok, a vízellátás, a környezetgazdálkodás, közoktatás, élelmiszer, egészségügy stb. Valamennyi magában rejt olyan veszélyeket, amelyekkel az egész emberiségnek előbb-utóbb nagyon komolyan szembe kell néznie.

A Római Klubot Genfben, 1977-ben hivatalosan is felvették a nyilvántartott szer-

vezetek listájára. Az alapítás célkitűzései, a vezetők elképzelései ezzel jelentősen megerősödtek, és világszerte megnőtt a kezdeményezés elfogadottsága.

A Római Klub a Massachusetts Institute of Technology (MIT) munkatársait bízta meg azzal, hogy vizsgálják meg: „... hosszú távon mi határozza meg a világ népességében és az anyagi gazdaságban megfigyelhető növekedést, és ez a növekedés milyen következményekkel járhat.” (Meadows et al., 2005, 9.)

Az 1970 és 1972 között végzett munka eredménye volt az 1972-ben megjelent összefoglaló jelentés: *The Limits to Growth* (magyarul: *A növekedés határai*, 1973) Ebben öt alaptémát tárgyaltak: az energia- és nyersanyag-termelést, a környezetszennyeződést, az ipari termelést, a népesedést és az élelmiszertermelést. Annak idején ezek az adatok az egész világra nézve egyetlen számban voltak megadva, ami nem adott lehetőséget a nagy különbségek érzékelhetőségére.

Ezen később változtatni kellett! Előbb tíz, majd tizenkét világrégióra bontva szerepeltették az adatokat. Maguk a régióbeli, hallatlanul nagy különbségek is egy sajátos világproblémát jelentenek.

„A növekedés határai” jelentést szerte a világon sok éles hangú kritika érte, különböző indítatásokból. Az akkori Szovjetunióban és az akkori Szovjetunió érdekszférájába tartozó országokban a hivatalos hatalmi körök egy része ideológiailag tartotta károsnak, és a kommunizmus felé tartó változások lefékezésének törekvéseit olvasta ki belőle. Voltak a kritikusok között nyugati üzleti érdekeltségek is. (Magyarországon is jelentek meg nem szakmai szempontú, ideológiai-politikai alapokról indított kritikák!)

Ugyanakkor ezekben az országokban is voltak komoly, megfontolt és érvekre alapoz-

ott elemzések az 1972-es összefoglalásról. Magyarországon az 1974. esztendő volt az első olyan év, amikor hat évvel a megalakulás után a *Magyar Tudomány* hasábjain is olvasható volt hosszabb lélegzetű, a világproblémákat súlyúknak megfelelően kezelő tanulmány. (Szentgyörgyi, 1974, 254–261.) „Nem tagadható, hogy a jelentés roppant aktuális problémákat tár fel. [...] A modell, a lehetőséghez képest sokrétűen próbálja leírni a fő jellemzők és az azokat befolyásoló hatások kapcsolatát, figyelembe véve az egyes összefüggések nemlineáris jellegét is. [...] van-e egyáltalán értelme bármiféle szimulációnak és tudományos igényű jóslásnak a világ jövőjéről? Feltétlenül van értelme és szükséges is.” (Szentgyörgyi, 1974, 256., 258., 260.) A kezdeményezés lényege tehát ebben a tanulmányban alapvetően pozitív megítélést kapott, a helyenként és indokoltan feltárt bizonytalanságok megemlézése ellenére is.

Több közbeeső dokumentum megjelenése után az ezredforduló éveiben napvilágot látott az első, nagyobb átfogó jelentés finomítása, helyenkénti pontosabb, árnyaltabb értelmezése, most már mintegy három évtized tapasztalatai alapján.

A növekedés határai harminc év után a közelmúltbeli ilyen jellegű anyagok egyik legfontosabbja. A szerzők ebben a műben egy újszerű lényeges fogalmat használtak, az „ökológiai lábnyom” fogalmát. Azt vizsgálták, egy fél évszázados időtávon, hogy miként alakul az ökológiai lábnyom és a Föld eltartóképességének összefüggése.

Mathis Wackernagel és kollégái definíciója szerint „... az ökológiai lábnyom az a földterület, mely biztosítja a világközösség ellátásához szükséges forrásokat (gabona, takarmány, faanyag, hal, továbbá városi terület), és abszorbeálja a kibocsátott szennyező anya-

gokat (szén-dioxid). A hozzáférhető földterülettel összehasonlítva, Wackernagel arra a következtetésre jutott, hogy az emberi forráshasználat már közel 20 százalékkal meghaladja a Föld eltartóképességét. [...] E mérés mód szerint az emberiség utoljára az 1980-as években élt fenntartható szinten. Mára már mintegy 20 százalékkal túllőtt ezen.” (Meadows et al., 2005, 14., 15.) Az ökológiai lábnyom és eltartóképesség ábrája a kötet egyik sarkalatos része. Sejtetni engedi, hogy az elmúlt évtizedek tendenciáinak fennmaradása esetén néhány éven belül már mintegy másfél Földre lenne szükségünk.

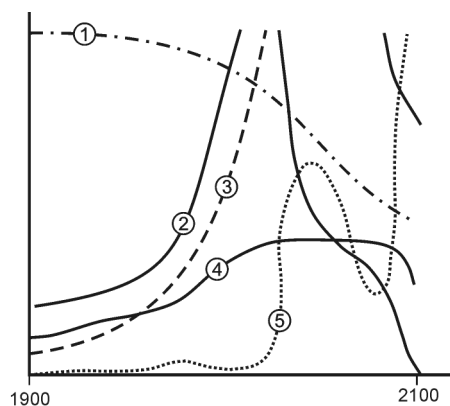
Kezdetől fogva sokan szorgalmazták, hogy a Római Klub és az ENSZ között alakuljon ki egy kölcsönös előnyökön alapuló partneri viszony. Ez többé-kevésbé meg is valósult, legalább abban az értelemben, hogy az 1970-es évek végétől az ENSZ is egyre intenzívebben foglalkozik a nem kifejezetten politikai jellegű, de hatásaiban mégis politikai világproblémákkal.

Mutatja az előrelépést az is, hogy 1992 júniusában, a brazil Rio de Janeiróban megrendezett *Környezet és Fejlődés Világkonferencián* (ENSZ-rendezvény) az akkori 178 ENSZ-tagállam közül 172 tagállam delegációja vett részt, és ezekből 110 delegációt államfő vagy kormányfő vezetett. (Az elért eredmények tekintetében azért szerényebbek az adatok!) „... az ott született állásfoglalások, dokumentumok jól tükrözik a mai valóságot, a globális környezeti és természeti válság kezdeteit.” (Bora, 1993, 13.)

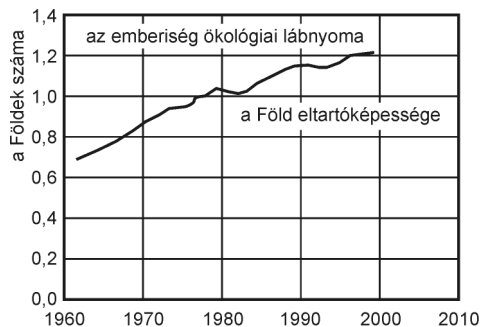
A Római Klub tanulmányai és az ENSZ-világterv számos ponton jutottak már hasonló megállapításokra is, de az eltérések sem jelentéktelenek. „... a Római Klub azt vallotta, hogy a világfejlődésnek erős korlátokat szabnak az egyre szűkösebb nyersanyag- és

energiaforrások, az élelmiszerhiány és a környezetvédelem költségei, addig az ENSZ-tanulmány az igazi korlátokat a fejlődő országok elmaradott belső viszonyaiban és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok idejéért rendjében láttatta, s azt a követelményt állította első helyre, hogy a „harmadik világ”-nak a gazdasági és a szociális szintkülönbség miatt gyorsabban kellene fejlődnie az átlagosnál.” (Pirityi, 1989, 799.)

A magyar kormány meghívása alapján a budapesti konferenciát 1983. szeptember 27. és 30. között rendezték meg. A rendezvény címét így rögzítették: *Élelmiszer hatmilliárd ember számára*, ami utalt akkor a jövőre is, hiszen az ezredfordulóra 1983-ban a világ

1. ábra • Az 1972. évi jelentés egyik sarkalatos ábrája mint hivatkozás a *Magyar Tudomány* 1974. évi 4. számában (Szentgyörgyi, 1974, 255.) • A MIT-munkatársak által számított világmodell; korlátlan forrásokat, a jelenleginek kétszeresére növelt mezőgazdasági terméshozamot, szennyeződés-szabályozást és „tökéletes” születésszabályozást feltételezve. 1 – források; 2 – a világ egy lakosára jutó élelmiszer-mennyiség; 3 – a világ egy lakosára jutó ipari termelés; 4 – a népesség száma; 5 – környezeti szennyeződés

2. ábra • Az „ökológiai lábnyom” és a Föld eltartóképességének időbeli összefüggése (Meadows et al., 2005, 15.) Időtáv: 1960–2010

népességét hatmilliárd főre jósolták. (Az 1980-as évek elején a Föld népessége kb. 4,7 milliárd volt.)

„A konferencia célja az volt, hogy megvizsgálja: az alapos analíziseket és terveket miért nem követték mindeddig hatékony cselekvési akciók. [...] Az éhezést tükröző világadatok riasztóak. Csaknem egymilliárd ember nem jut elegendő táplálékhoz. [...] A Szahel övezetben a 70-es évek elején több száz ezren, ha nem egymillióan haltak éhen.” – Írták a *Magyar Tudomány* hasábjain 1984-ben. (Matskási, 1984, 1.)

A budapesti konferencián határozott összefüggést fogalmaztak meg az éhezési és a csecsemőhalálozási statisztikai mutatók között. A lakosság ott éhezik – állapították meg –, ahol ezer elveszületésre ötvennél több csecsemőhalálozás esik. „Az éhező népesség mintegy fele az indiai-szubkontinensen él, Ázsia többi része és Afrika mintegy 40 %-ot tesz ki, míg a maradék 10 % Latin-Amerikára és a világ egyéb részeire esik.” (Matskási, 1984, 2.) Az 1980-as évek elején a fejlődő országok közül mintegy kilencven szorult élelmiszer importra. Fontos morális kérdésként fogalmazták meg 1983-ban Budapesten, hogy „A

jelenlegi világpiac azonban csak a vásárlóerővel rendelkező keresletet tartja keresletnek, nem pedig az éhezéssel adódó igényt. Ennek következtében hiába vannak az egyik oldalon eladatlan készletek, a másik oldalon zavartalanul pusztít az éhség.” (Matskási, 1984, 6.)

A megoldáshoz csak az vezethet el, ha a „politikai, gazdasági, morális” szempontok rendszerén belül intézményesen és radikálisan sikerülne megnövelni a morális szempontok

súlyát. A keresztény etika is megadja ehhez a kellő alapot és a kellő tanítást. A Római Klub budapesti konferenciájának leglényegesebb tanulságai ezek voltak. A Római Klub eszméjén alapulva 1993-ban létrejött Budapesten a hazai klubszervezeti egység is.

Kulcsszavak: *Római Klub, Aurelio Peccei, gazdaság, növekedés, korlát, élelmiszer-termelés, globalizáció, világproblémák, ökológia, népesedés*

IRODALOM

Szentgyörgyi Zsuzsa (1974): A világmodell határai. *Magyar Tudomány*. 4, 254–261. Kitekintés.
Tinbergen, Jan (1979): *A RIO-jelentés. A nemzetközi gazdasági rend átalakítása*. Közgazdasági és Jogi, Bp.

Vándor Péter (1985): *Élelem hatmilliárd ember számára. A Római Klub Budapesti Konferenciája (1983. szept. 27–30.)* Mezőgazdasági, Budapest

